

Virtuální hospitace – Český jazyk a literatura: Praktická aplikace teoretických poznatků z hláskosloví

Autoevaluace

Vyučující: PhDr. Jiří Kostečka, Ph.D.

Musím se přiznat, že autoevaluaci nemám příliš v oblibě jako učitel a nevidím její smysl ani jako didaktik. Nebudeme si přece zastírat, že i dobře míněné záporné hodnocení zvenku, jakkoli cenné, nepřijímá člověk s právě radostnými pocity, natožpak když má kritizovat vlastní výkon. A z druhé stránky, má-li autoevaluace ukázat i kladné stránky posuzované činnosti, nelze nezpomenout na úsloví o samochvále a jejím neblahém vlivu na čichové ústrojí. Protože však požadavek na tuto aktivitu byl součástí celkové organizace virtuální hodiny, pokusím se o ni.

Jako každá tzv. ukázková hodina, i tato měla dva cíle: první označme jako vnitřní, tj. směřující k žákům; druhý jako vnější, tj. zohledňující očekávání a potřeby kolegů češtinářů, kteří hodinu zhlédnou a v optimálním případě se jí nechají inspirovat.

1. Didaktické cíle vlastní hodiny byly tyto:

Obecné: Propojit teoretickou výuku jednoho jazykovědného oboru (hláskosloví včetně ortoepie) s jejím využitím v komunikační praxi, a tím gymnazistům ukázat užitečnost a smysl probírané látky. Propojit látku jazykovou s látkou slohovou (řešení komunikačních situací). Upevnit probranou látku.

Dílejší: Budovat jazykovou pohotovost a schopnost adekvátní jazykové reakce v nepřípravených komunikačních situacích. Fixovat návyky v oblasti správné dikce, získané v předchozích hodinách. Upevnit znalosti ortoepie při nácviu výslovnosti obtížnějších ortoepických jevů (takt, tempo, pauzy, větné úseky). Budovat dovednost výrazného čtení.

2. Didaktické cíle směřované k virtuálně hospitujícím učitelům byly tyto:

Ukázat, že i monotematická (navíc cvičební, a tedy většinou didakticky obtížná) hodina může být pro žáky zajímavá, nefádní a užitečná pro rozvoj jejich jazykových kompetencí. Ukázat možnosti práce s učebnicí jazyka a slohu. Pokusit se demonstrovat, že i tradiční frontální výuka může mít svůj smysl, je-li didakticky oprávněná.

Nyní samotná autoevaluace:

Ad 1) Mám za to, že **cíle byly splněny**, samozřejmě s tím, že – jak jsem opakovaně zdůrazňoval i v hodině samé – jde o proces dlouhodobější, nerealizovatelný během jediné vyučovací jednotky. Důsledné propojování teoretických poznatků z fonetiky a fonologie s poměry panujícími v cizích jazycích, aplikace poučení o suprasegmentálních vztazích (tempo, melodie, takty, pauzy), rozvoj dovednosti výrazného čtení skutečně byly součástí hodiny. Snažil jsem se o rytmické střídání aktivit, protože téma a cíle hodiny k tomu přímo vybízely.

S třídou se teprve sžívám, na můj pedagogický styl si teprve zvyká a já zase poznávám její silné i slabší stránky. Ačkoli soudím, že aktivita žáků byla vysoká, neomezená jen na osvědčené tahouny třídy (Ján v první lavici vlevo, Jasmína a Tomáš v prostřední řadě a Eva v první lavici vpravo), mrzí mne samozřejmě viditelné pochrupování Matěje v poslední lavici vlevo – měl jsem si toho všimnout během výuky a trochu ho probrat.

Hodina nebyla koncipována tak, aby docházelo k výrazné interakci žák–žák, ale to snad není na závadu, nevyžadují-li to její cíle. Přesto jsem počítal s interakcí třída–žák při hodnocení výkonu zmíněného Tomáše při nepřipraveném ústním projevu, k níž také došlo.

Samostatnou kapitolou je **otázka použití jazyka** (spisovný – nespisovný, kultivovaný – nekultivovaný, funkční – nefunkční). Naší mateřštinou není samozřejmě spisovná čeština, nýbrž interdialekt (řidčeji dialekt) oblasti, z níž pocházíme. (Pomíjím teď tři cizince v dané třídě: Slovenka Ivana nemá nejmenší problémy s porozuměním češtině a její slovenštinu mně hodnotit nepřísluší; Slovák Ján je plně naturalizovaný; Vietnamec Pham se narodil v ČR a dnes již jednoznačně preferuje češtinu.) Bylo snad však vidět, že jak Ivaniny, tak Phamovy širší jazykové kompetence využívám pro konfrontaci s češtinou; Pham se sice v dané chvíli vtipně vykroutil z vietnamských jazykolamů, ale v jedné z předešlých hodin podal desetiminutový výklad o vietnamských tónech i s příklady a ukázkami. Zpět k češtině: Snažím se sám dodržovat spisovnou normu, co nejlépe jsem schopen, ale není žádným tajemstvím, že nespisovná koncovka sem tam uteče i češtináři; v dané virtuální hodině však takových lapsů bylo naštěstí minimálně. Na žáky bývám v tomto ohledu hodně přísný právě v hodinách hláskosloví, ale je fakt, že mají-li hovořit spatra, přecházejí rychle do interdialektu. Z tohoto pohledu musím dvojnásob ocenit Tomáše, který kultivovaný a v zásadě spisovný projev udržel po celou dobu jeho trvání.

Časové rozvržení „klaplo“ až neuvěřitelně dobře, prakticky na vteřinu. Opravdu jsme začali se zpožděním, takže v reálném čase bych byl končil přesně se zvoněním. (Pro ty, kteří se na portálu ptají v diskusích, jak je to se zápisem hodiny: na Gymnáziu Open Gate je elektronická třídnice, takže zapisuji všechny hodiny až po skončení výuky daného dne; protože jsme kolejní škola, absentující žáci jsou v e-třídnici zaneseni třídním učitelem. Šetří to výrazně čas.)

Rozhovorem se třídou jsem si ověřil, že hodinu hodnotí kladně. Žáci se zajímali o podrobnosti zadání domácích úkolů, hezky se vyjadřovali zejména o oněch improvizovaných mluvních cvičeních v druhé části hodiny. Pánové pak ocenili i fotbalovou vsuvku; zdaleka ne všichni měli o slavném bělehradském ME v kopané povědomí, ptali se mě na jeho průběh, takže tato partie výuky napomohla snad mimoděk i posílení zdravého vlastenectví.

Co se nepovedlo – a jistě se leccos dalo naplánovat či provést lépe –, to skutečně raději nechám na vnější evaluaci expertky a češtinářů v diskusi. Zopakují jen, že podnětné postřehy z pohledu ze zadu jsou skutečně cenné a vždy hodné přinejmenším poctivého promyšlení, jakkoli se ze začátku možná trochu ošíváme.

Na závěr bych rád zdůraznil, že jsem tuto **hodinu koncipoval jako naprosto běžnou, normální, nijak výjimečnou**. Takhle učím pořád, toto byla moje standardní hodina. Zažil jsem samozřejmě už mnohem lepší, dokonce rovněž za kamerou, ovšem za třicet let praxe se mně stalo nejednou i to, že jsem chtěl na předvedený výkon co nejrychleji zapomenout. Z tohoto hlediska chci apelovat na další „virtuální pedagogy“: natáčejte prosím jen takové hodiny, které by měly stejnou náplň a které byste odučili stejným či téměř stejným způsobem i tehdy, kdyby jí kamery štábu nebyly přítomny.

A dovolte ještě jednu obecnější poznámku. Prioritní a primární didaktickou kategorií je kategorie **cíle**. Byl-li (byly-li) cíl(e) dané hodiny stanoven(y) v souladu s didaktickými zásadami a závaznými pedagogickými dokumenty a následně naplněn(y), sotva lze učitele kritizovat, že tu či onu módní metodu nebo formu třeba nezařadil. Rád bych v této souvislosti

poukázal na zbytečné obavy některých kolegů z didaktického hnidopišství, jak jsem je v jejich autoevaluacích našel. Že zrovna jejich natáčená hodina neměla závěrečné shrnutí? A co má být? Obětoval(a)-li vyučující oněch pět minut inspirativní diskusi, jež se neplánovaně rozvinula někde uprostřed hodiny, udělal(a) jen dobře. – Chyběla skupinová práce nebo sezení žáků v kruhu bez lavic? Proč ne, když pro jedno ani druhé nebyl s ohledem na cíle hodiny důvod? – Převažoval výklad? A co jiného zařadit, probíráme-li příčiny a souvislosti vzniku národního obrození? Cožpak máme v běžné výuce dost času na to, abychom nechali třídu excerpovat podrobné materiály o francouzském osvícenství a tereziánsko-josefínských reformách? Ptejme se raději, zda byl náš výklad živý, poutavý, a přitom odborně přesný, zda nám třída visela na rtech, nebo surfovala na facebooku. – Nebo konečně: byla hodina monotematická, např. jen expoziční? I takových je zapotřebí. Nikdo nás nemůže kritizovat za „metodickou fádnost“, jestliže jsme zvolili postup v dané situaci možná méně efektní, zato efektivnější.

Naše pedagogické umění a jeho pestrost se projeví až v souhrnu celoroční výuky, nikoli během jedné tzv. ukázkové hodiny.